

VI. Veresegyháza (Alsófejérvármegye) balázsfalvi
járásában.

Az 1890. évi március 24-én az alsófejérmegyei Szekas-völgyet (melyet a középkor forgalma is követelt HONTENUS Erdély térképéről láthatólag, Nagyenyed—Szeben közt) régiség szempontjából vizsgálgatva, DOBOLYI JÓZSEF birtokosnál több ősszállat-csontot láttam. Egy *Cervus elaphus* kilencágú agancsa több más töredékkel a Grun-kert Laczko nevű határrészén került elő a Szekas partomlása nyomában.

Több *Equus primigenius* zápfog került ugyaninnen a nagyenyedi Bethlen-kollégium gyűjteményébe, szállította néhány lelkes és főleg az erdélyi harmadkori medence palaeontologiai anyagának összegyűjtésében nagy érdemekkel bíró HEREFÉY KÁROLY tanárunk.

Kelt Budapesten. 1912 március havában.

ADATOK A HÓD (CASTOR FIBER L.) HAZAI ELTERJEDÉSÉHEZ.

Közli Orosz ENDRE.

— A X. táblával. —

A hód hajdanában nemcsak Magyarországon, hanem általában az egész európai kontinensen is a legszélesebb körben elterjedt állatok közé tartozott. Azonban egyrészt az emberek lelketlen kapzsisága, másrészt lorbár vadászszennvedélyeik kielégítése folytán — miként a bölények, azonképen a hódok is — a végenyészet szomorú sorsára jutottak. Míg az Európa északi részében s a Rhóne és Elbe folyók mellékén élő néhány hódcsaládnak napjai meg vannak számlálva, addig Magyarországon már teljesen ki is pusztultak. Hazánkból SAJÓ KÁROLY szerint¹ az 50-es évek végén és a 60-as években tűntek el végképen. Egykori elterjedésüket és gyakoriságukat a föld rétegeibe zárt fosszilis csontmaradványok, a recens példányok elejtésére vonatkozó vadászati feljegyzések és a nagyszámmal előforduló helynevek mutatják és teszik kétségtelenné.

Magyarországon a hód HALAVÁTS GYULÁNAK «A magyarországi fosszilis hódmaradványokról» írt tanulmánya² szerint az alsó-pliocén (pontusi emelet) óta élt. Pontusi korúak: a köpeczi, az ajnácskői és besenyői maradványok; levantei korból valók: a novskvai és szegediek, végül diluviálisak a gánócei és a kolozsvári³ hódleletek.

¹ Kihaló állatfajok. L. A Természet: I-ső évfoly. X. sz. 5-ik lapon.

² Természetrajzi Füzetek. 1891. (XIV-ik köt.) pag. 88.

³ L. dr. LŐRENTHEY IMRE: A kolozsvári széntelep. Földtani Közöny. 1895. évfolyam. 112—116 l.

Az ó-alluvium idejebeli ősemberek is kortársai voltak a hódoknak s hogy azokat milyen szorgalmasan vadászgatták, kitűnő bizonyosságul szolgálhatnak a nagyobb őstelepek konyhahulladék maradványai, amelyek között gyakran jönnek elő a hódoknak esontváz-részei. Különösen a keményszerkezetű, vaskos, alsó állkapcsok, a dús lemezredőzetű görbe zápfogak és a szabályos félkörben görbülő, nagy, vörösbarna színű metszőfogak azok a jellemző esontrészek, melyek első pillanatra magukra hívják a szemlélő figyelmét. E közleményem tulajdonképeni tárgyát ilyen prehisztorikus és két lelőhelyről származó római kori esontleletek képezik, amelyek ásítás által kerültek elő a kultúrretegekből. Míg hazai őstelepeink faunájának tanulmányozásával csak elvétve találkozunk, addig a nyugati államok nevezetesebb prehisztorikus telepeiről rendszeres tanulmányokban számolnak be a kutatók s így ezekben az egyes állatfajok előfordulásáról is pontosabban vagyunk tájékozva. Hogy a barlangi leletekről írt nagyszámú és értékes közleményeket különösebben ne említsem, legyen szabad e helyen csupán csak a svájci őskori tavi lakások konyhahulladék faunájára hivatkoznom, melyet dr. RÜTMEYER tanár olyan behatóan tanulmányozott és észleleteit «Untersuchung der Thierreste aus den Pfahlbauten der Schweiz» és «Die Fauna der Pfahlbauten in der Schweiz» című értekezésekben tette közzé. A leírt faunában a hód is, mint gyakori állatfaj szerepel, mert a mosseedorfi, wauwyli, robenhauseni, waugeni és concisei őskori tófalvak leletei között mind többszörös példányokban mutatta ki dr. RÜTMEYER. A hazai őskori és római telepek konyhahulladék maradványai között eddig a hódoknak biztos előfordulását a következő lelhelyekről regisztrálhatom:

1. Szamosújvár. A római kasztellum pretóriumának 1907-ben végzett kiásatása közben római edénycserepek társaságában a hódoknak egy metszőfoga került felszínre, mely adat szerint a hód a római császárság időszakában a Kisszamos folyó völgyében is otthonos volt és mint vadász-zsákmány jutott be a kasztellum kőépületei közé.

2. Maroslekenye. (Torda-Aranyos megye). A Maroshíd közelében, a folyó jobbparti omlásos falában prehisztorikus és római kultúrretegek tárnak fel 11 cm vastagságban. Ezen televényréteg alatt kevésbé rozsdaszínű homokiszapüledék következik, melyben a *Spalax graecus antiquus* MÉHELY koponyáit gyűjtöttem.¹ A felszíntől 85 cm mélyen szénmorzsás, túlnyomóan hamvas rétegben találtam 1908 őszén a *Castor fiber* L. egy alsó, jobboldali állkapcsát, benne három zápfoggal (X. tábla 3. ábra). Az állkapcsot tartalmazó réteg művelődési tárgyai kétségtelen bronzkoriak s benne — mint a hódoknak kortársait — a következő állatfajokat gyűjtöttem:

1. *Bos taurus* L. 2. *Equus caballus* L. 3. *Ovis arvens* L. 4. *Sus scrofa* L. 5. *Canis familiaris* L. 6. *Cricetus frumentarius* PALL. 7. *Spalax graecus antiquus* MÉH. 8. *Unio batavus* LAMCK. 9. *Helix lutescens* ZGL.

3. Tordahasadék. A sziklaszoroson keresztül folyó Hesdát pataka jobbpartján, a hasadék Torda felőli végének közelében, fent a szírtek között fekszik a hasadék legnagyobb és legszebb barlangja, a 75 m hosszú, 22 m

¹ Dr. MÉHELY LAJOS: A földi kutyák fajai. Budapest, 1909. pag. 175.

legnagyobb szélességű és 9—20 m magas boltozatú «Nagy barlang». Az 1897. és 98. években általam eszközölt ásatások alkalmával a barlang fenekének prehisztórikus kultúrrétegeiből előkerült konyhahulladék csontmaradványok között a hódnak két metszőfogát is találtam. (X. tábla 2. ábra).

4. Torda. A második adat, mely a hódnak az Aranyos folyó völgyében való előfordulását igazolja, az itten létezett római város: Potaissa korából datálódik. A városi nagy malom melletti malomárok balparti síkján római épületek romjait túrták fel az ottan dolgozó földmunkások 1907-ben s a felszínre került tégla- és edénytöredékek, valamint nagyszámú emberi csontvázzrészek között egy baloldali, felső állkapcsi zápfogát találtam.

5. Gyertyános. (Torda-Aranyos megye). E község és Nyírmező között fekszik a «Kököz» nevű festői szírtszoros, melynek északi végén, a patak balparti oldalán a «Gévoj» nevű szép, különálló sziklaszírt emelkedik. Az őskorban, valamint a későbbi időkben emberi települések voltak a sziklatetők párkányain s e telepésektől nagymennyiségű hulladék maradt vissza a sziklafokok lejtőin. 1907 nyarán ásatást rendeztem azon a helyen, ahol régebben boldogult Fenichel Sámuel is ásatott. A roppant sok csont között, mi itten előkerült, a *Castor fiber* L. egy alsó, baloldali ép állkapcsát is találtam a benne lévő négy zápfogával. (X. tábla 1. ábra). Ezenkívül még két ép felkarcsont (as humeri) is van az itten gyűjtött leletek között.

6. Magyarapud. (Alsófehér megye). Az egyesült Küküllőnek a Marosba ömlése feletti 514 m magas Magura-tetőn néhai HERÉPEY KÁROLY nagyenyedi Bethlen-főiskolai tanár egy gazdag neolith kultúrális őstelepét fedezett fel. Ennek a folyó év nyarán végzett kutatása közben a hódnak is egy felső, baloldali állkapcsából származó ép zápfogát sikerült találnom.

7. Csáklya. (Alsófehér megye). A községtől NW-re a Marjuczsa, Tyikujáta és a Zsintyicáuve nevű tithoni mészkőszirtek tövében gazdag őstelepét tárt fel néhai HERÉPEY KÁROLY nagyenyedi tanár. Az innen kiásott prehisztórikus faunában TÉGLÁS GÁBOR a hódat is felemlíti.¹

HERÉPEY tanárnak ezen hírneves őstelepén a folyó év nyarán eszközölt ásatás révén a hódnak két alsó, jobboldali állkapcsát, egy külön incisívus és egy külön molaris fogát gyűjtöttem.

8. Tordos. (Hunyad megye). A Maros folyó balparti oldalában egy Km hosszúságban feltárva lévő európai hírű őstelep konyhahulladék faunájában a hód is ki van mutatva.²

9. Déva. A Várhegy keleti oldalának alján, a 2-ik szerpentin-kanyarulatban — hol MALLÁSZ JÓZSEF dévai pénzügyi számtiszt úr ásatást rendezett — a kövel telített humus törmelékei közt neolith jellegű edénycserepek társaságában a hódnak egy felső, baloldali állkapocstöredékét találtam két zápfoggal a helyén.

10. Nándor. (Hunyad megye). A Peták-patak jobbparti oldalának leg-

¹ Az Erdélyi Medence őstörténelméhez. Orvos-term.-tud. Értesítő. Kolozsvár. 1887. évfoly. 79 l.

² TÉGLÁS GÁBOR: A tordosi őstelep. Arch. Értesítő. 1882. évfoly. 294 l.

nagyobb s egyúttal legérdekesebb sziklaürege a Sárkánybarlang, mely a patakától 50 m magasságban fekszik. A barlangterem fülkéiben TÉGLÁS GÁBOR és TORMA ZSÓFIA eredményes ásatást rendeztek s az itten előkerült nagymennyiségű állatesontok között a *Castor fiber* L. alsó, balállkapocstörredékét teljes zápfogsorral (négy) is találták.¹

11. TEUTSCH GYULA «A bárczasági őskori telepekről» című értekezésében² írja, hogy: «a neolithikus korban — mint azt sűrűn előforduló hódcsontok igazolják — a ma termékeny bárczasági felsők nagyobbbrészt mocsaras vidék volt.»

12. Csóka (Torontál megye). A «Krcmenyák» nevű dombon létezett neolithkori őstelep ásatása közben a konyhahulladék faunagazdag gyűjteménye került felszínre, melyben a következő állatfajok szerepelnek:

1. *Bison priscus* H. v. MEY. 2. *Bos taurus* L. 3. *Equus caballus* L. 4. *Cervus elaphus* L. 5. *Cervus capreolus* L. 6. *Sus scrofa* L. *ferus*. 7. *Canis lupus* L. 8. *Canis familiaris* L. 9. *Canis vulpes* L. 10. *Ovis aries* L. 11. *Capra hircus* L. 12. *Castor fiber* L. 13. *Lepus timidus* L. 14. *Gricetus frumentarius* PALL. 15. *Spalax typhlus* PALL. 16. *Arvicola* sp. 17. Üreges, vékony madár-csont (Indet. sp.). 18. *Silurus glanis* L. 19. *Ciprinus carpio* L. 20. *Esox lucius* L. 21. *Lucioperca sandra* CUV. 22. *Paludina vivipara* L. 23. *Planorbis corneus* L. 24. *Helix hortensis* MÜLL. 25. *Anodonta* sp. 26. *Unio pictorum* L. 27. *U. p. L. var. deollata* HELD. 28. *Unio batavus* LAMK.

13. Törökbeese: Borjas-pusztá. Az itteni tanyától NNO-ra, a Tisza folyó őskori, plateauszerű, messziterjedő partmagaslatán fekszik a «Téglaházi tábla», melynek területén egy — neolithkori leletekben gazdag — őstelep létezett. Ennek 1903. év nyarán végzett kutatása alkalmával a hódnak három külön alsó állkapcsát gyűjtöttem. Ezek egyike a felszíntől 160 cm mélyen, pernyével telített agyagos talajban kova- és obsidián nucleus, csont-ár, vad-disznó állkapocs és egy nagy halcsigolya társaságában feküdt, mint kétségtelen ősemberi konyhahulladék.

Az itten feljegyzett adatok 13 lelőhelye közül 11 az erdélyi medence területére, kettő pedig Délmagyarországra tartozik. Ha a vizeket vesszük tekintetbe, amelyeknek mellékén a lelőhelyek fekszenek, úgy a Szamosvölgyéből egy lelőhely, az Aranyoséből kettő, a Maros fővölgyéből négy, mellékvölgyeiből, nevezetesen: a bedellői patak, a csáklyai Gyógypatak és a Peták-patak völgyéből összesen három lelőhely, az Olt-völgyből egy és végül a Tisza folyó mentéről két lelőhely van kimutatva e közleményben, melyek így összeségükben elég meggyőzően igazolják a hódnak történelemelőtti-kori általános elterjedését.

¹ TÉGLÁS GÁBOR: A Ruska-Pojána keleti lejtőjén és az Erdélyi Érczhegység déli mészkövében folytatott barlangkutatásaim őslénytani adalékai. Orvos-term.-tud. Értesítő. Kolozsvár. 1897. évfoly. 26-ik lapján.

² Az Erdélyi Múzeum-Egyesület negyedik vándorgyűlésének Emlékkönyve. 1908. pag. 86.

Éppen ebből kifolyólag nem lehet eléggé hangsúlyozni e helyen is az őstelepek felásatásánál a konyhahulladék fauna szorgalmas összegyűjtésének szükséges voltát, mert az ősember által évezredekkel ezelőtt elejtett vad- és tenyésztett házi állatok maradványainak hiteles gyűjteményéhez másként sehogyan sem lehet hozzájutni, mint csupán az őstelepeknek az idők folyamában egymásra rakódott kultúrrétegeiben.

Kelt a kolozsvármegyei Apahidán, 1912. év május hónap 30-án.

A TEREGOVAI FÖLDPÁTELEŐRORDULÁS KRASSÓ-SZÖRÉNY VÁRMEGYÉBEN.

Írta TELEGGDI ROTH LAJOS.

1895 nyarán a krassó-szörényi középhegységben, Teregova és Mehadika táján, korán elhunyt kartársunk, ADA KÁLMÁNTÓL keresztülvitt részletes geológiai felvétel alkalmával a nevezett Teregovától Ny-ra, a helységtől nem messze, pegmatit vagy «vastag, biotitban igen szegény földpátér»-nek a kibukkanó rétegeit konstataálta, amelyek az Izvoru Lazului-nevű árok közepe tájától kezdve É felé való vonulatukban a Leo-árkon és a Teregova- és Cserbului-patak legkeletiebb részén át a Temes-folyó és Teregova-patak közti vízválasztó 851 m-es magassági pontjáig, tehát közel 3 km-nyi kiterjedésre nyomozhatók.

Ez adatot azután átvettem és a «Krassova és Teregova környéke»-című részletes geológiai térkép magyarázó szövegében közöltem, egyúttal a «gyakorlati szempontból fontosabb kőzetanyagok»-ról szóló zárófejezetben e földpát-előfordulásnak ipari szempontból való nagy fontosságára utalván rá. A Teregovánál a csillámgneisz közt fellépő pegmatit-telérek földpátja ugyanis igen tiszta kaliföldpát vagy orthoklász, amelyet kivált a kerámiai iparban használnak. A vele társuló kvarc szintén tiszta fehér anyag, a csillám csak részenként, alárendeltebben lép fel.

Ez az előfordulás magára vonta dr. CUKOR FERENC, budapesti ügyvéd figyelmét, aki már az előbbi években a mondott hegységben tovább délre, a Duna mentén fekvő Tiszovica táján hasonló, de nem oly tiszta kőzetelőjövetelekre (e tájt csak zárványok) kutatott volt. CUKOR F. ügyvéd a Teregova melletti pegmatittelérekre tehát hajtattott is két a lejtőn egymás fölött fekvő tárót, melyek --- CSEH LAJOS bányatanácsos szerint — két teléren (földpátéren) hatoltak át. E telérek szerinte 2-3 m vastagok, de ennél nagyobb vastagságot is érnek el és a tárók előrchajtásával még több a felszínen látható efféle telér volna átszelhető.

PETRIK L. tanár, aki a teregovai kaliföldpátot elemezte és használhatóságára gyakorlatilag is megvizsgálta, véleményében úgy nyilatkozik, hogy e földpát minőségénél fogva a kereskedelemben megforduló legjobb föld-